

УДК 159.92

Є. Г. Єгоров

ТИПИ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ КУРСАНТІВ ВВНЗ У КОНТЕКСТІ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ

Єгоров Євген Геннадійович,

<https://orcid.org/0009-0002-3073-733X>, e-mail: evgeniy_egorov_1992@ukr.net,

Національна академія Національної гвардії України

Анотація. Стаття є викладенням результатів оригінального дослідження армійських цінностей курсантів ВВНЗ. На матеріалі психодіагностики ціннісної сфери, базових переконань, ознак бойової психічної травми і посттравматичного зростання, показників стійкості до психологічної травматизації проведено кластерний аналіз даних, що засвідчив наявність трьох типів ціннісної сфери курсантів ВВНЗ у контексті стійкості до бойової психологічної травматизації.

Ключові слова: військовослужбовці; курсанти ВВНЗ; армійські цінності; ціннісно-сміслова сфера; бойова психологічна травматизація; посттравматичне зростання.

Вступ

Повномасштабне вторгнення загарбника в лютому 2022 р. спричинило нові виклики перед психологічними службами сил оборони України. Надзвичайно тривалі інтенсивні бойові дії з використанням зброї високої вражальної здатності, переважно спрямованої на заподіяння каліцтв; знецінення військовим керівництвом супротивника життя власних військовослужбовців та схильність вдаватися до так званих «м'ясних штурмів» і відвертого терору цивільного населення після отримання поразок на полі бою – ці та інші порушення людської моралі та звичаїв ведення війни потребують пошуку ще більш надійних підстав для формування стійкості військовослужбовців до дії бойових стрес-факторів нового періоду цієї війни.

Сучасними дослідженнями вже досить давно встановлено, що інтеріоризовані цінності є основою найвищого рівня регуляції життєдіяльності особистості – ціннісно-сміслового, який забезпечує доступ до невичерпних ресурсів приналежності до професійної групи та загально-людського досвіду під час подолання інтенсивних стресових впливів. Саме цей рівень регуляції життєдіяльності особистості дає змогу здійснити вихід за межі індивідуального досвіду і власних ресурсів. Від розвитку цього рівня регуляції багато в чому залежить, чи матиме особистість сили для переходу до посттравматичного зростання, чи буде вона здатною «піднятися над проблемою», або буде відбуватися посттравматичний регрес особистості та розвиватися посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) (Мацегора, Приходько, & Колесніченко, 2022). Крім того, достатній розвиток ціннісної саморегуляції потенційно здатен уберегти військовослужбовця від так званої «моральної травми» (Frankfurt & Frazier, 2016), яка має не менш руйнівний вплив на психіку військовослужбовця, ніж більш досліджений нині ПТСР.

Зміст і структура армійських цінностей у сучасному військовому середовищі майже не досліджені. Чинниками, які впливають на специфіку ціннісної сфери персоналу сил безпеки

та оборони, є: наявність великої кількості структур у загальній системі безпеки і оборони України, кожна з яких має власну організаційну структуру і корпоративну культуру, широке залучення до професійної підготовки військовослужбовців закордонних фахівців, вплив ворожої пропаганди на масову свідомість військовослужбовців та членів їхніх родин, вплив бойового досвіду на індивідуальному й колективному рівнях підрозділів тощо.

Це веде до формування унікальної, проте, можливо, недостатньо стійкої системи армійських цінностей, що залишає відкритим питання, наскільки набуті особливості ціннісної сфери військовослужбовців здатні забезпечувати їхню стійкість до дії бойових стрес-факторів, та яким чином необхідно скеровувати процес військової професійної соціалізації для збільшення стійкості військовослужбовців до дії бойових стрес-факторів.

Мета статті – емпірично обґрунтувати типологію ціннісної сфери курсантів ВВНЗ у контексті їхньої стійкості до бойової психологічної травматизації.

Матеріали та методи дослідження

У дослідженні використано перелік цінностей та процедуру, яку було розроблено в Науково-дослідному центрі службово-бойової діяльності НГУ НА НГУ Я. Мацегорою, І. Приходьком та О. Колесніченком (2022):

- для визначення загальнолюдських цінностей курсантів – «Методика Ш. Шварца для вивчення цінностей особистості», що складається з двох частин, перша з яких дає змогу визначити нормативні ідеали, переконання, друга – цінності на рівні поведінки;

- додатковими методиками, які свідчать про загальну сформованість ціннісної регуляції (осмисленість життя) та загальне ставлення до небезпеки, застосовано такі: Шкалу базових переконань Янов-Бульман, методики «Життєстійкість», «Стійкість до бойової психічної травматизації військовослужбовця», експрес-методику «Дезадаптивність», Міссісіпську шкалу для оцінювання посттравматичних реакцій (військовий варіант) та Опитувальник посттравматичного зростання.

Опитування проводилося серед курсантів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) протягом 2024-2025 навчального року. У ньому взяли участь 202 курсанти 1–4 років навчання. Придатних до подальшого оброблення виявилось 109 анкет, які містили заповнені відповідно до інструкцій усі бланки опитування та демографічну довідку.

Беручи до уваги, що вибірка дослідження – це курсанти, які не завжди мають досвід участі в бойових діях і лише освоюють військову професію, то в дослідженні використовується зіставний критерій стійкості, який містить як загальну стійкість (життєстійкість), так і професійну (стійкість до бойової психічної травматизації, яка сформована на основі професійної психологічної підготовки), а також додаткові змінні, що дадуть змогу оцінити ефективність сформованої стійкості, наслідки впливів професійних військових стресів – дезадаптацію, інтенсивність симптоматики ПТСР та посттравматичне зростання. Застосовуючи наведені 5 змінних (показники за загальними шкалами відповідних методик), за допомогою процедури ієрархічного кластерного аналізу із загальної вибірки курсантів було виділено чотири групи, три з яких визначено типовими групами за зіставним показником стійкості (перша – 56,88 %, друга – 21,10 % і третя – 17,43 % від вибірки дослідження). Четверту групу через незначну чисельність (менше 5 %) було виключено із подальшого аналізу.

Результати

Зазначимо, що за жодною із використаних у дослідженні соціально-демографічних характеристик статистично значущих відмінностей не виявлено. Утім, було встановлено окремі соціально-демографічні особливості виділених груп (таблиця 1).

Таблиця 1 – Соціально-демографічні характеристики курсантів у виділених групах

	1 група	2 група	3 група	Хі-квадрат	p
Участь у бойових діях					
Є досвід участі в бойових діях	48,4	26,1	47,4	3,558	0,169
Немає досвіду участі в бойових діях	51,6	73,9	52,6		
Рік навчання					
Перший	35,5	39,1	42,1	5,22	0,516
Другий	12,9	26,1	15,8		
Третій	32,3	30,4	21,1		
Четвертий	19,4	4,3	21,1		
Військове звання					
Солдат	64,5	65,2	63,2	3,055	0,931
Старший солдат	12,9	17,4	10,5		
Молодший сержант	17,7	13,0	21,1		
Сержант	3,2	0,0	0,0		
Старший сержант	1,6	4,3	5,3		
Вибір професії, як					
Тимчасової	35,5	52,2	57,9	3,930	0,140
Постійної	64,5	47,8	42,1		

Так, зокрема, слід зазначити, що друга група, на відміну від першої ($\phi_{1-2} = 1,91$, $p \leq 0,05$) та третьої ($\phi_{2-3} = 1,44$, $p \leq 0,1$), містить менший відсоток курсантів, які мають досвід участі в бойових діях. Якщо в другій групі курсантів з бойовим досвідом лише чверть (26,1 %), то в інших групах майже половина має досвід участі в бойових діях (48,4 % та 47,4 % відповідно).

Крім того, у другій групі найменша кількість курсантів 4 курсу (тобто тих, хто пройшов вже виробничу практику за спеціальністю і має змогу коригувати своє навчання відповідно до цього досвіду) – лише 4,3 %. Тоді як в інших групах таких близько 20 %. За цими показниками розбіжності між групами сягають рівня статистичної значущості ($\phi_{1-2} = 2,02$, $p \leq 0,05$ та $\phi_{2-3} = 1,73$, $p \leq 0,05$ відповідно).

Щодо розбіжностей є очевидним, що представники першої групи частіше (64,5 %), ніж представники другої (47,8 %) та третьої (42,1 %), впевнені, що зроблений ними вибір професії військового є остаточним (професія обрана як «постійна») ($\phi_{1-2} = 1,38$, $p \leq 0,1$ та $\phi_{1-3} = 1,73$, $p \leq 0,05$ відповідно).

Таким чином, можна дійти висновку, що курсанти другої групи мають менше професійного досвіду (як бойового, так і практики за спеціальністю в небойових умовах несення служби), ніж представники двох інших груп. А представники першої групи більш упевнені у своєму професійному виборі та серед них більший відсоток тих, хто вважає його остаточним.

Далі в таблиці 2 наведено дані щодо особливостей різних аспектів стійкості у виділених групах.

Таблиця 2 – Показники за методиками, що описують стійкість до бойової психологічної травматизації у курсантів типових груп, виділених за допомогою кластерного аналізу (в умовних одиницях)

	Групи			Значущість розбіжностей	
	1 група	2 група	3 група	F	P
Стійкість до бойової психологічної травматизації військовослужбовців					
Очікування від участі в бойових діях	47,84±8,88	42,00±6,19	35,95±4,71	18,540	0,000
Подолання стресової ситуації	51,32±9,68	46,43±10,11	38,21±4,28	15,582	0,000
Реалізація набутого бойового досвіду	45,74±8,78	39,47±6,11	39,79±3,58	8,249	0,000
Загальний показник	144,90±23,23	127,91±17,58	113,95±7,29	19,409	0,000
Безпорадність	10,71±6,35	8,74±7,85	17,47±3,73	11,074	0,000
Усвідомлене ставлення до професійної підготовки	21,56±7,61	14,13±8,82	18,00±3,27	8,961	0,000
Здатність набувати досвід	21,59±5,28	17,00±7,02	17,37±3,88	8,145	0,001
Когнітивна дисфункція	8,76±4,15	8,92±4,75	15,68±2,77	22,091	0,000
Ставлення до військового обов'язку	19,44±5,40	12,96±4,81	15,84±3,66	15,114	0,000
Життєстійкість					
Залученість	10,21±2,18	10,13±1,94	9,32±2,19	1,312	0,274
Контроль	11,02±2,19	11,30±2,12	9,74±2,70	2,894	0,060
Прийняття ризику	9,35±2,64	9,09±2,59	9,36±2,43	0,098	0,907
Життєстійкість	30,58±5,73	30,52±5,29	28,42±6,61	1,059	0,351
Деадаптивність					
Щирість	3,19±1,45	3,04±1,46	2,42±0,84	2,320	0,103
Порушення поведінкової регуляції	1,61±2,02	1,78±2,65	3,21±2,18	3,905	0,023
Вірогідність вчинення суїцидальних спроб	0,74±1,30	0,65±1,15	2,58±2,43	11,362	0,000
Порушення моральної нормативності	3,53±2,26	3,30±1,99	3,89±2,33	0,373	0,690
Втрата комунікативного потенціалу	2,65±1,69	2,74±2,30	3,95±2,44	3,218	0,044
Деадаптивність	8,53±5,58	8,48±6,63	13,63±7,93	5,131	0,008
Міссісіпська шкала для оцінювання посттравматичних реакцій					
ПТСР	62,56±11,72	64,04±17,22	106,05±8,03	90,708	0,000
Опитувальник посттравматичного зростання					
Ставлення до інших	20,47±8,00	2,00±3,10	19,52±4,71	66,807	0,000
Нові можливості	17,54±4,90	2,23±2,75	14,58±4,31	100,527	0,000
Сила особистості	14,82±4,21	1,74±2,82	12,47±2,54	106,651	0,000
Духовні зміни	5,02±2,87	0,22±0,52	6,05±1,87	41,740	0,000
Підвищення цінності життя	10,03±3,68	1,52±2,21	8,95±3,06	56,604	0,000
Посттравматичне зростання	67,89±20,49	7,78±10,42	61,58±12,53	101,812	0,000

У наступній таблиці 3 наведено дані щодо особливостей ціннісної сфери у курсантів виділених груп. На рисунках 1-2 наведено профілі загальних, особистісних та військових цінностей.

Таблиця 3 – Показники ціннісної сфери у курсантів виділених груп з різною зіставною стійкістю (в умовних одиницях)

	Групи			Значущість розбіжностей	
	1 група	2 група	3 група	F	P
Загальні цінності					
Конформність	6,91±2,39	6,30±2,39	5,92±3,02	1,323	0,271
Традиції	3,69±2,19	3,11±2,00	3,82±2,16	0,756	0,472
Доброта	5,63±2,40	5,80±2,48	5,89±2,57	0,105	0,901
Універсальність	4,44±2,11	3,83±2,16	4,21±2,19	0,686	0,506
Самостійність	6,13±2,41	7,04±1,71	5,03±2,61	3,954	0,022
Стимуляція	3,03±2,49	3,35±2,44	5,13±2,52	5,232	0,007
Гедонізм	7,07±2,70	7,33±2,69	6,55±3,06	0,421	0,657
Досягнення	7,15±1,99	7,54±2,14	6,34±2,99	1,552	0,217
Влада	3,36±2,30	3,57±2,47	6,50±2,56	12,990	0,000
Безпека	7,58±2,02	7,13±2,56	5,60±3,11	5,108	0,008
Особистісні цінності					
Конформність	5,22±2,60	4,17±2,55	6,11±2,49	2,987	0,055
Традиції	2,99±2,45	2,72±2,54	4,58±2,88	3,390	0,038
Доброта	5,37±2,17	5,26±2,46	6,08±2,92	0,763	0,469
Універсальність	5,56±2,65	5,89±1,99	5,26±3,04	0,308	0,736
Самостійність	6,52±2,32	7,89±2,36	6,11±2,38	3,758	0,027
Стимуляція	5,71±2,58	5,54±2,54	6,21±2,89	0,368	0,693
Гедонізм	7,87±2,37	6,85±2,74	5,74±2,97	5,382	0,006
Досягнення	5,65±2,64	6,00±2,25	4,71±2,82	1,389	0,254
Влада	3,15±2,27	4,46±3,58	4,53±2,76	3,119	0,048
Безпека	6,96±2,55	6,22±2,12	5,68±2,85	2,145	0,122
Сенсожиттєві орієнтації					
Ціль	30,98±6,59	29,04±7,36	26,16±5,47	4,042	0,020
Процес	25,24±6,17	25,69±5,38	25,00±5,00	0,082	0,922
Результат	23,19±5,18	23,91±4,80	21,1±5,01	1,741	0,181
Локус контролю «Я»	20,44±4,21	19,39±4,05	16,58±4,15	6,240	0,003
Локус контролю «Життя»	28,08±5,98	27,43±6,07	25,68±6,40	1,132	0,326
Осмисленість життя	93,63±15,68	92,48±17,33	84,21±17,46	2,442	0,092
Військові цінності					
Фізична сміливість	6,59±2,99	5,83±2,88	6,21±3,10	0,584	0,559
Моральна сміливість	6,19±3,07	6,13±3,33	5,95±3,09	0,045	0,956
Дисциплінованість	5,39±2,72	4,96±3,27	6,16±2,34	0,985	0,377
Самодисциплінованість	5,63±2,88	5,87±2,74	6,11±2,35	0,236	0,790
Чесність	5,94±2,84	6,61±2,19	6,74±2,88	0,917	0,403
Гідність	4,98±2,88	4,78±3,06	5,68±2,86	0,506	0,573
Командність	5,03±2,79	3,96±2,49	5,95±3,54	2,538	0,084
Вірність	5,42±3,45	3,91±2,57	5,00±2,40	1,972	0,145
Стійкість	4,53±3,08	2,96±2,49	5,11±3,25	3,186	0,046
Вільність	3,77±3,26	5,00±3,79	4,16±4,03	1,016	0,366
Професійність	4,45±3,55	5,22±3,97	5,89±3,96	1,215	0,301

Розглянемо більш докладно наведені профілі цінностей, спираючись як на табличні дані, так і на рисунки.

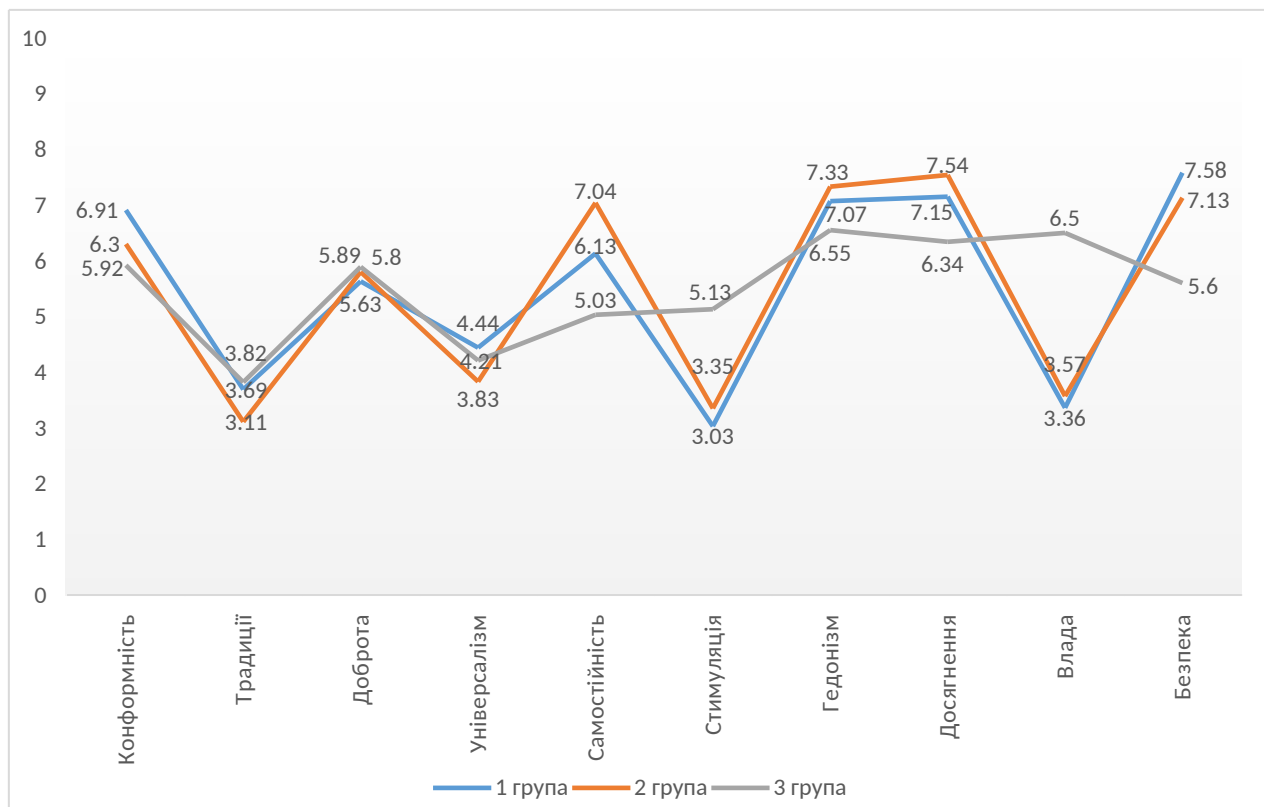

Рисунок 1 – Профілі загальних цінностей у групах курсантів з різною стійкістю

Показовим є те, що особистісні цінності мають дещо іншу ієрархію як змістовно, так і структурно, аніж загальні. У першій групі більш чітко позначаються екстрими цінностей, а всі інші набувають вираженого усередненого значення. У другій групі формується виражена ієрархічна (шаблева) система, водночас у представників третьої групи, навпроти, ще більше збільшується сплюснення профілю (рисунок 2).

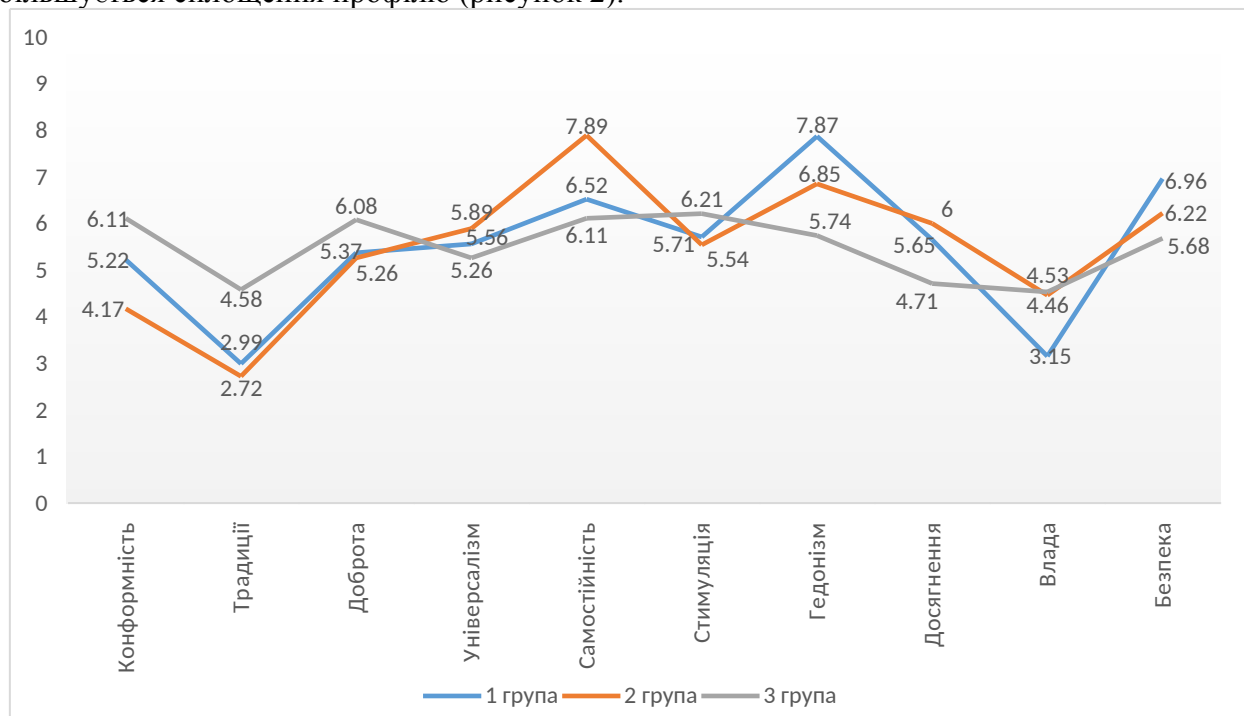

Рисунок 2 – Профілі особистісних цінностей у групах курсантів з різною стійкістю

Досить цікава ситуація склалася щодо профілів військових цінностей (рисунк 3).

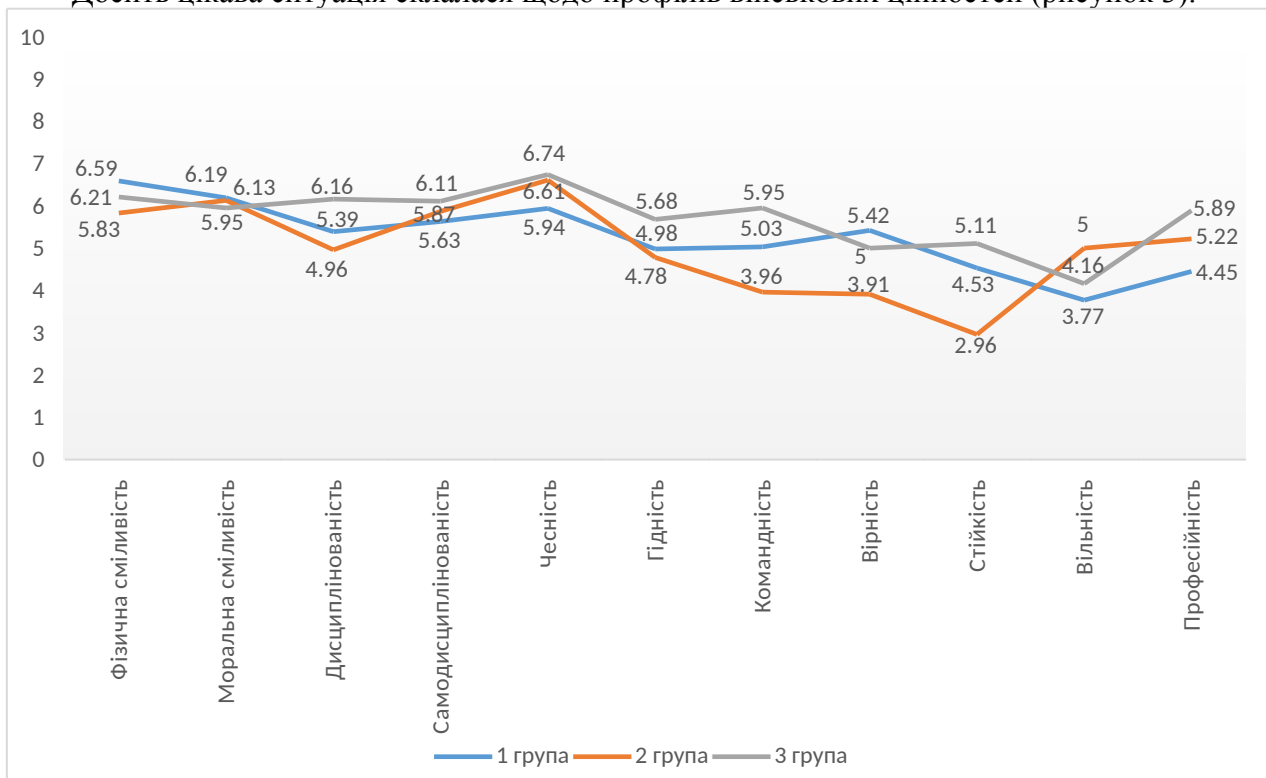

Рисунок 3 – Профілі військових цінностей у групах курсантів з різною стійкістю

Обговорення

Як бачимо з наведених даних, представники усіх трьох груп мають середні та відносно рівні показники «Загальної життєстійкості» та окремих її складових, за винятком «Контролю», які в першій ($11,02 \pm 2,19$) та другій ($11,30 \pm 2,12$) групах є середньовисокими і дещо вищими, ніж у третій ($9,74 \pm 2,70$). Зазначені розбіжності перебувають на рівні тенденції до статистично значущих ($p_{1-2} = 0,086$ та $p_{1-3} = 0,104$).

Усі виділені групи суттєво відрізняються за показниками стійкості до бойової психічної травматизації – перша має найвищі показники за всіма прямими шкалами, а третя – найменші показники. Друга група переважно займає середню позицію між ними. Утім, є деякі винятки. Так, представники другої групи мають найменші показники «Реалізації набутого бойового досвіду» ($39,47 \pm 6,11$), «Усвідомленого ставлення до професійної підготовки» ($14,13 \pm 8,82$), «Здатності набувати досвід» ($17,00 \pm 7,02$) та «Ставлення до військового обов'язку» ($12,96 \pm 4,81$). Ще однією особливістю представників другої групи є те, що вони менше за інших почуваються «безпорадними» ($8,74 \pm 7,85$). Таким чином, характерною особливістю цієї групи є те, що, маючи й усвідомлюючи нестачу бойового досвіду і практичних навичок, учасники залишаються оптимістично переконаними у своїй потенційній здатності долати складні професійні ситуації.

Представники третьої групи насамперед вирізняються найбільш негативними очікуваннями щодо перспектив участі в бойових діях ($35,95 \pm 4,71$) та невпевненістю у своїй здатності долати бойові стрес-фактори ($38,21 \pm 4,28$). Попри досить свідомий підхід до підготовки до бойової служби, зокрема і на підставі досвіду, вони передусім сумніваються у своїй здатності долати власні негативні переживання – мають найвищі показники «Безпорадності» ($17,47 \pm 3,73$) та «Когнітивної дисфункції» ($15,68 \pm 2,77$). Цілком вірогідно, що ці показники є наслідком участі в бойових діях чи іншого травматичного досвіду війни. Так, саме у представників третьої групи, на відміну від двох інших, показники інтенсивності симптоматики ПТСР перебільшують нормативні ($106,05 \pm 8,03$). За цим показником

представники третьої групи на статистично значущому рівні відрізняються і від опитуваних першої групи (представники якої хоч і мають досвід участі в бойових діях, проте краще впоралися з наслідками, $p = 0,00$), і від представників другої групи (серед яких менше тих, хто має реальні уявлення про участь у бойових діях та практичні аспекти військової служби, $p = 0,00$).

Нормативними у представників першої та другої груп також є всі показники дезадаптивності, за якими вони на статистично значущому рівні відрізняються від представників третьої групи. Виняток становлять показники «Порушення моральної нормативності», які в усіх трьох групах є дещо підвищеними, що свідчить про актуальні процеси перебудови ціннісної сфери як у зв'язку з війною в країні, так і внаслідок процесів вторинної професійної соціалізації. Серед інших особливостей визначальним є те, що представники першої та другої груп контролюють свої реакції, які свідчать про ставлення до суїциду (високі показники за шкалою «Вірогідність вчинення суїцидальних спроб»), тоді як представники третьої групи, навпаки, можуть використовувати суїцидальні висловлювання для привернення уваги до свого стану, отримання допомоги. Проте як поведінка, так і особливості спілкування представників третьої групи набувають рис, які здатні відштовхувати від них інших, не даючи їм змоги долучитися до ресурсу, що надає підтримка оточення.

Досить показовими є результати за Опитувальником посттравматичного зростання. Так, на відміну від першої та третьої груп, представники другої групи не бачать у себе будь-яких підстав для посттравматичного зростання, певно вважаючи, що пережиті ними події не належать до травматичних. У цілому це відповідає концепції Tedeschi & Calhoun (1996), які довели, що чим складнішою є травматична подія, тим вищим є посттравматичне зростання, яке супроводжує таке переживання (як показано вище, серед представників другої групи найменший відсоток тих, хто має досвід участі в бойових діях).

Курсанти першої та третьої груп, попри суттєву різницю в наслідках пережитих травматичних подій (показники інтенсивності симптоматики ПТСР та дезадаптивності), значно не відрізняються за загальним показником посттравматичного зростання, який в обох групах наближається до межі високих значень. Проте курсанти третьої групи на статистично значущому рівні нижче оцінюють відкриті перед ними «Нові можливості» ($14,58 \pm 4,31$, $p_{1-3} = 0,035$) та набути «Силу особистості» ($12,47 \pm 2,54$, $p_{1-3} = 0,050$).

Таким чином, за зіставним показником стійкості виділені групи мають суттєві відмінності, які передусім стосуються професійної складової та її ефективності. Якщо представники першої групи демонструють, умовно кажучи, «нормативні» показники стійкості (впевненість у достатності та ефективності своєї підготовки та у власних перспективах), то представники другої групи, попри усвідомлення недостатності свого практичного досвіду, мають переконання у своїй потенційній здатності долати виклики професії військового. Представники третьої групи, маючи негативний досвід подолання наслідків участі в бойових діях, попри свідоме ставлення до своєї професійної підготовки, залишаються недостатньо впевненими у своїй здатності долати складні професійні ситуації, менше впевнені у своїх перспективах, хоча і вважають, що цей досвід сприяв позитивним змінам їхньої особистості.

Виділені за зіставним показником стійкості групи найбільше відрізняються саме за загальними та особистісними цінностями, водночас розбіжностей за військовими цінностями не так і багато. Такі дані свідчать про те, що військові цінності є найновішим утворенням у ціннісній сфері, які переважно є лише знаними (відповідно, курсанти, формуючись в одному середовищі, майже не відрізняються ними), та мають малий досвід практичного застосування для реальної регуляції професійної (військової) активності.

Ще однією загальною особливістю є те, що представники третьої групи мають надто «сплощений профіль», який характерний як для загальних, особистісних, так і для військових

цінностей, що дуже добре помітно на наведених рисунках 1-2. Причому це сплюснення не є наслідком великого розкиду даних (дисперсії), що могло б свідчити про неоднорідність групи, а є, дійсно, характерною особливістю групи, яка може визначати те, що її представники не схильні знецінювати чи переоцінювати окремі цінності як ресурс стійкості.

У представників першої групи серед загальних цінностей зі значним відривом найбільш важливою цінністю усвідомлюється «Безпека» ($7,58 \pm 2,02$), наступною в ієрархії розташовано щільну трійку цінностей – «Досягнення» ($7,15 \pm 1,99$), «Гедонізм» ($7,07 \pm 2,70$) та «Конформність» ($6,91 \pm 2,39$). Інший полюс у цій групі представлений теж трьома цінностями – «Стимуляція» ($3,03 \pm 2,49$), «Влада» ($3,36 \pm 2,30$) та «Традиції» ($3,69 \pm 2,19$). Як бачимо, ця група в загальних цінностях орієнтується на «повну безпеку» та «легкі» досягнення, які не вимагають «надзусиль» та суворих обмежень.

Друга група має дещо інший профіль, який є найбільш ієрархічним (диференційованим) серед порівнюваних груп. У ньому провідну позицію займають «Досягнення» ($7,54 \pm 2,14$), наступними за ними є «Гедонізм» ($7,33 \pm 2,69$), «Безпека» ($7,13 \pm 2,56$) та «Самостійність» ($7,04 \pm 1,71$). Інший полюс у цій групі сформований таким чином. Найменшу цінність мають «Традиції» ($3,11 \pm 2,00$), далі буде група з трьох цінностей – «Стимуляція» ($3,35 \pm 2,44$), «Влада» ($3,57 \pm 2,47$) та «Універсалізм» ($3,83 \pm 2,16$). Як видно, у цій групі, як і в першій, у пріоритеті – безпека та відсутність потрясінь і обмежень, проте її представники значно більше орієнтовані на те, щоб виділитися серед інших на певну самостійність (незалежність від інших). Саме ця орієнтація на досягнення і самостійність є характерною ознакою другої групи.

У представників третьої групи, зважаючи на значно сплюснений профіль, умовно найбільш важливими можна вважати такі цінності: «Гедонізм» ($6,55 \pm 3,06$), «Владу» ($6,50 \pm 2,56$), «Досягнення» ($6,34 \pm 2,99$). Найменш важливими в цій групі є «Традиції» ($3,82 \pm 2,16$) та «Універсалізм» ($4,21 \pm 2,19$). Зазначимо, що «Влада», яка в інших курсантів сприймається як певний «тягар» чи обмеження, у цій групі є пріоритетом. Натомість «Безпека», яка є надзвичайно важливою для двох інших груп, попри встановлені в цій групі значні показники ПТСР, які свідчать про пережиті страждання, у їхній системі цінностей не має домінуючих позицій. Крім того, представники цієї групи, на відміну від двох інших, не вбачають підстав боятися «нових вражень» – «Стимуляція» ($5,13 \pm 2,52$). Можна констатувати, що курсанти третьої групи, на відміну від інших, вважають загальноцінними комфортні умови, які забезпечуються наявністю «владного статусу», набуття якого, можливо, виправдовує переживання певної небезпеки, різких змін у житті.

Очевидно, що саме показники за змінними «Влада», «Безпека», «Стимуляція» та «Самостійність» є такими, що визначають особливості виділених груп.

У представників першої групи найбільш вираженою цінністю зі значним відривом від інших є «Гедонізм» ($7,87 \pm 2,37$), далі позиції займають «Безпека» ($6,96 \pm 2,55$) та «Самостійність» ($6,52 \pm 2,32$). Відчутно знецінюються в цій групі «Традиції» ($2,99 \pm 2,45$) та «Влада» ($3,15 \pm 2,27$). Усі інші цінності мають середні значення і займають позиції між 6 та 5 рангом.

У другій групі екстремально загострюється «Самостійність» ($7,89 \pm 2,36$), наступними в ієрархії є «Гедонізм» ($6,85 \pm 2,74$), ще далі – «Безпека» ($6,22 \pm 2,12$), «Досягнення» ($6,00 \pm 2,25$), ранги яких суттєво зменшуються порівняно з показниками загальних цінностей. Екстремально низькі позиції займають «Традиції» ($2,72 \pm 2,54$), а от «Влада» підтягується до середніх значень ($4,46 \pm 3,58$).

У третій групі найбільш важливими є «Стимуляція» ($6,21 \pm 2,89$), «Самостійність» ($6,11 \pm 2,38$), «Конформність» ($6,11 \pm 2,49$) та «Доброта» ($6,08 \pm 2,92$). А от «Влада», хоч і має найбільші середні ранги серед усіх порівнюваних груп, проте в ієрархії третьої групи посідає найнижчу сходинку ($4,53 \pm 2,76$). Як і в інших групах, у представників третьої групи одні з найменших показників мають «Традиції» ($4,58 \pm 2,88$), проте їх знецінення не таке виражене,

як у представників першої та другої груп. У третій групі до найменш значущих умовно належать і «Досягнення» ($4,71 \pm 2,82$).

Показовою є ситуація, що склалася в перших двох групах, попри деякі відмінності в загальних та особистісних цінностях. Так, у представників першої групи в цілому зберігається (а точніше посилюється в особистісних цінностях) орієнтація на те, щоб залишатися у так званій «зоні комфорту», а у представників другої групи – бути незалежними від інших, тоді як у представників третьої групи ситуація дещо вирізняється. Її учасники вважають, що в суспільстві важливими є такі цінності, як «Гедонізм», «Влада» та «Досягнення» (і це попри те, що переважна більшість їх однокурсників не вважають «Владу» важливою цінністю), а самі вони себе позиціонують як таких, що не прагнуть влади, проте здатні пожертвувати собою (про що свідчить комбінація високих рангів – «Стимуляція – Самостійність – Конформність») заради інших, заради «добра». Як бачимо, у представників третьої групи спостерігається «розрив» у структурі цінностей: «усі» керуються цінностями власної вигоди, але не «я»; «я» має пожертвувати собою заради «інших». Проте ця «жертвовність» не наповнює їхні життя сенсом. Так, представники цієї групи мають найнижчі показники загальної осмисленості життя ($84,21 \pm 17,46$) та націленості на майбутнє («Ціль» ($26,16 \pm 5,47$)), а також найменше вважають себе такими, хто здатні керувати подіями власного життя («Локус контролю «Я» ($16,58 \pm 4,15$)). Представники першої та другої груп на статистично значущому рівні не відрізняються за показниками методики «Сенсожиттєві орієнтації», які в обох групах є середньонизькими (нижня межа середніх значень).

У представників третьої групи цей профіль є не тільки сплосченим, але й таким, який умовно можна назвати «підвищеним» – на графіку за переважною більшістю показників (7 із 11) вони мають вищі ранги, ніж у двох інших групах (проте лише за 2 розбіжностями з іншими групами сягають рівня тенденції до статистичної значущості). У цій третій групі найбільші ранги має «Чесність» ($6,74 \pm 2,88$), а далі «Фізична сміливість» ($6,21 \pm 3,10$) і обидва показники ставлення до дисципліни – «Дисципліна» ($6,16 \pm 2,34$) й «Самодисципліна» ($6,11 \pm 2,35$). Найменшими в третій групі є ранги цінності «Воля» ($4,16 \pm 4,03$). Усі інші військові цінності в цій групі розмістилися між середніми 5 та 6 рангами. Утім, саме найвищі показники за такими середньовираженими цінностями, як «Командність» ($5,95 \pm 3,54$) та «Стійкість» ($5,11 \pm 3,25$), вирізняють цю групу на тлі двох інших (розбіжності сягають рівня тенденції до статистичної значущості, $p \leq 0,1$). Така структура підтверджує, що представники цієї групи позиціонують себе як такі, що є вірними обов'язку, здатними до дій, що від них вимагаються, та більше за інших орієнтовані на командну взаємодію і надзусилля під час виконання обов'язку.

У представників першої групи найвищі ранги отримують такі військові цінності, як «Фізична сміливість» ($6,59 \pm 2,99$), «Моральна сміливість» ($6,19 \pm 3,07$) та «Чесність» ($5,94 \pm 2,84$). Найменші ранги мають – «Воля» ($3,77 \pm 3,26$), «Професійність» ($4,45 \pm 3,55$) та «Стійкість» ($4,53 \pm 3,08$). Тобто в цій групі ієрархія військових цінностей майже не відрізняється від порядку надання переліку військових цінностей (кореляція між ієрархією військових цінностей і порядком надання цінностей у переліку складає $r = 0,87$ та, відповідно, профіль є нахиленим від першої до останньої цінності). Такі дані свідчать про недостатньо глибоку професійну соціалізацію, усвідомлення сенсу військових цінностей, через що виконання завдання із ранжування військових цінностей є формальним.

Найбільш диференційованим є профіль другої групи. У ньому, як і у представників третьої групи, найбільший ранг зі значним відривом від інших цінностей має «Чесність» ($6,61 \pm 2,19$), далі – «Моральна сміливість» ($6,13 \pm 3,33$), «Самодисциплінованість» ($5,87 \pm 2,74$) та «Фізична сміливість» ($5,83 \pm 2,88$). Найменші ранги в цій групі має «Стійкість» ($2,96 \pm 2,49$), також низькими є показники «Вірності» ($3,91 \pm 2,57$) та «Командності» ($3,96 \pm 2,49$). За показниками «Стійкості» та «Командності» представники другої групи мають тенденцію до статистично значущих відмінностей від показників третьої ($p_{2-3} = 0,068$

та $p_{2-3} = 0,083$ відповідно). Серед іншого слід зазначити нетипові для військових досить високі ранги цінності «Воля» ($5,00 \pm 3,79$). Як бачимо, представники другої групи мають досить подібну до третьої групи «моральну вісь», керуючись у своїй професійній поведінці уявленнями про мораль та обов'язок, проте, на відміну від учасників останньої, вираженою у них є саме індивідуалістична орієнтація, почуття відповідальності перед собою, а не перед іншими.

Виявлено, що в кожній групі простежується свій неповторний характер зв'язків ціннісної сфери зі стійкістю. Так, у представників першої групи встановлено велику кількість статистично значущих, проте слабких зв'язків (одного рівня 0,2-0,4) між усіма видами цінностей (загальними, особистісними і військовими) та змінними стійкості, в яких складно виділити певний смисловий вектор. Такий характер зв'язків цілком може бути відображенням фази активного психологічного становлення, формування та перебудови особистості фахівця, суб'єкта праці та його ціннісної сфери як регулятора активності; свідчити про багатофакторність самого процесу становлення. Це явище демонструє певну незрілість і плинність ціннісної сфери, яка ще не досягла стану стабільної інтеграції. У міру стабілізації особистості та повного засвоєння військових цінностей можна очікувати, що деякі зв'язки посиляться, а інші зникнуть, оскільки структура цінностей стане більш диференційованою та ієрархічно впорядкованою на основі практичного досвіду. Слід зазначити, що перша група – це та група, в якій значна частина курсантів має і бойовий досвід, і практику застосування набутих знань у військовій частині. Проте є підстави вважати, що її представники формують професійну соціалізацію не стільки на основі наявного професійного досвіду, скільки покладаючись на досвід і довіру до викладачів та запропоновану програму професійної підготовки. У результаті цього їхні знання про себе як професіонала є цілком «нормативними», що дає їм змогу високо оцінювати себе як таких, що відповідають вимогам, та почуватися цілком «комфортно» в освітньому процесі, поводячись відповідно до встановлених вимог. Проте ці «нові», отримані під час навчання знання та сформовані якості потребують практичної реалізації для того, щоб «оновлена» ціннісна сфера стала дійсним регулятором їхньої активності. Судячи з наявних зв'язків, ціннісна сфера вищезгаданих представників лише проходить етап «налаштування» як дійсного регулятора активності.

Зовсім інша ситуація у представників другої групи. Як бачимо, їхні особистісні цінності (побудовані на особистісному досвіді) не мають достатньої регулювальної сили для забезпечення стійкості в будь-яких її проявах (відсутні статистично значущі зв'язки стійкості з особистісними цінностями). Загальні та військові цінності лише точково, проте досить потужно пов'язані зі стійкістю, але ці зв'язки, ймовірно, є відбиттям виділення спільного – інтенсивні нові враження можуть підривати життєстійкість та вести до травматизації («Стимуляція» статистично значущо зворотно пов'язана із «Життєстійкістю» ($r = -0,432$, $p = 0,040$) та прямо із «ПТСР» ($r = 0,638$, $p = 0,001$), а також із «Деадаптивністю» ($r = 0,410$, $p = 0,052$)); прояви конформності знижують вірогідність травматизації, а прояви власної волі – підвищують («Конформність» має статистично значущі зворотні зв'язки із «ПТСР» ($r = -0,463$, $p = 0,026$), а «Воля» на рівні тенденції до статистичної значущості прямо пов'язана із «Деадаптивністю» ($r = 0,356$, $p = 0,095$)); професійна стійкість пов'язана із командною роботою («Командність» прямо пов'язана із загальним показником «Стійкості до бойової психологічної травматизації» ($r = 0,450$, $p = 0,031$)). Проте найбільш яскраво ця тенденція будувати регуляцію активності на основі виділення суттєвого та порівняння із загальним тлом виявляється в наявності значних зв'язків різних аспектів стійкості із показниками осмисленості життя. Цікаво, що лише загальний показник «Посттравматичного зростання», яке в цій групі не визнається, виявляється не пов'язаним на статистично значущому рівні з показниками методики «Сенсожиттєві орієнтації». У цій групі осмисленість життя має значну протекційну дію щодо можливої психологічної травматизації, захищає від проявів деадаптивності та інтенсивної симптоматики ПТСР. Таким чином, маючи певний дефіцит

професійного досвіду, представники другої групи вибудовують свою стійкість і захист від можливої психологічної травматизації на основі виділення суттєвого (загальних закономірностей) та впевненості у загальній здатності та власній спроможності контролювати події життя.

У представників третьої групи (для яких, як було встановлено вище, характерним є «розрив» між загальними (для інших) й особистісними (для себе) цінностями та ідентифікація з «особливою» соціальною групою, якими є військовослужбовці, а також негативний власний досвід здолання травматичних подій) зосередженість на «Процесі» здатна знижувати їхню «Деадаптацію» ($r = -0,516$, $p = 0,024$), що є проявом типового захисного механізму, який досить часто використовують військовослужбовці. Їхня стійкість будується на безжальному ставленні передусім до себе (зворотні зв'язки загального показника «Стійкості до бойової психологічної травматизації» із «Добротою» ($r = -0,618$, $p = 0,005$) та прямі із «Фізичною сміливістю» ($r = 0,504$, $p = 0,028$)). На думку курсантів цієї групи, здатність діяти за власним вибором зменшує травматизацію та сприяє посттравматичному зростанню, а за вимогою – збільшує (про що свідчить негативний зв'язок між «Волею» і «Деадаптивністю» ($r = -0,542$, $p = 0,017$) та позитивний – між «Самостійністю» і «Посттравматичним зростанням» ($r = 0,635$, $p = 0,003$) та між «Дисциплінованістю» і «ПТСР» ($r = 0,467$, $p = 0,044$)). Показово, що такі зв'язки характерні для опису причин виникнення моральної травми у військовослужбовців як стану, який розвивається сукупно із ПТСР (Williamson et al., 2020).

Аналіз взаємозв'язку загальних цінностей із змінними, які описують стійкість, показав, що «Деадаптивність» курсанти третьої групи пов'язують із порушенням «Традицій» ($r = 0,466$, $p = 0,044$); симптоматику ПТСР – із стражданнями і неможливістю зробити власний вибір (статистично значущі негативні зв'язки «ПТСР» із «Гедонізмом» ($r = -0,502$, $p = 0,028$) та позитивні з «Конформністю» ($r = 0,522$, $p = 0,022$)). Зазначимо, що в цій групі «Посттравматичне зростання» негативно пов'язане із «Стимуляцією» ($r = -0,473$, $p = 0,041$). Як бачимо, у кореляційному аналізі особливостей взаємозв'язку цінностей і стійкості знов проявляється розкол, коли представники третьої групи сприймають загаль (оточуючих людей) як таких, що не можуть уникнути страждань від змін, які зараз відбуваються, потребують їхнього захисту, а себе відносять до особливої вибірки – військовослужбовців, які мають жертвувати собою, щоб захистити інших. Джерелом їх страждань є дії, які не відповідають власним моральним переконанням.

Висновки

У результаті проведеного дослідження встановлено три типи ціннісної сфери у курсантів відповідно до особливостей сформованої у них стійкості до бойової психологічної травматизації. Суттєво зазначити, що процес формування стійкості, як і процес вторинної соціалізації, у курсантів не є завершеним і перевіреною практикою, реальними умовами несення бойової служби, що позначилося на характеристиках виділених типів.

Перший, найбільш поширений тип, що об'єднав 56,88 % від загальної кількості курсантів ВВНЗ, які взяли участь у дослідженні й відповідним чином заповнили анкети, умовно можна позначити як «номінальний». Серед курсантів, віднесених до цього типу, практично рівно представлені як ті, що мають досвід участі в бойових діях (48,4 %), так і ті, хто не мав попереднього досвіду несення служби (51,6 %). З-поміж соціально-демографічних особливостей цього типу слід назвати більш високий відсоток тих, хто переконані в остаточному виборі професії військовослужбовця. Представники цього типу демонструють найкращі серед курсантів характеристики стійкості до бойової психологічної травматизації, які, утім, не перевищують середні значення. Вони досить високо оцінюють власну здатність контролювати події власного життя. Для цього типу характерними є нижчі за інші групи показники деадаптивності й цілком нормативні показники інтенсивності симптоматики ПТСР. Курсанти, віднесені до першого типу, мають середньовисокі показники

посттравматичного зростання, досить високо оцінюючи відкриті перед ними «Нові можливості» та власну «Силу особистості». Утім, є підстави вважати, що представники цього типу схильні давати соціально схвальні відповіді на питання, які стосуються процесу набуття професійно важливих якостей, здатності контролювати власний стан, особливостей професійної соціалізації. Представники цього типу, як і курсанти, описані на попередньому етапі дослідження, мають структуру ціннісної сфери, яка формується в умовах війни і характеризується дефіцитарністю (провідна загальна цінність – «Безпека», особиста – «Гедонізм»), проте їхньою характерною особливістю є орієнтація на легкі досягнення, які не вимагають надзусиль та суворих обмежень. Особисте ставлення до військових цінностей не сформоване. Цілком доречно припустити, що, впевнившись у остаточності та правильності вибору професії військового, їхня соціалізація відбулася «еволюційним» (на протигагу «революційному») шляхом – наразі є поступовою, комфортною, побудованою на повній довірі до системи військової освіти, некритичній інтеріоризації знань та цінностей та, відповідно, визначається високими оцінками своїх професійних характеристик як таких, що цілком відповідають вимогам сучасної системи військової освіти. Досвід представників цього типу був основою для вибору професії, але формування професійних навичок відбувається на основі довіри до системи військової освіти, через що їхня ціннісна сфера ще не має вираженої регулювальної та протекційної сили.

Другий тип об'єднує 21,10 % курсантів від вибірки дослідження. Особливістю формування професійної стійкості цього типу є те, що, фактично маючи й суб'єктивно усвідомлюючи нестачу власного бойового досвіду і навичок реалізації набутих професійних знань у практичних умовах несення служби, учасники залишаються оптимістично переконаними у своїй потенційній здатності долати складні професійні ситуації, успішно контролювати події власного життя. Переважна відсутність негативного досвіду дає змогу представникам цього типу зберігати нормативні показники адаптивності поведінки та психологічного благополуччя. Вони констатують відсутність у себе підстав для посттравматичного зростання (можливо, навіть шкодуючи, що не мали змоги випробувати себе). Так, у ціннісній сфері цього типу проявляється виражене прагнення до самостійності та досягнень. Цілком доречно припустити, що вибір професії військового курсантами цього типу є самостійним та свідомим, на основі власних моральних переконань. Так, у професійній діяльності військового понад усе вони цінують «Чесність», «Моральну сміливість», «Самодисциплінованість», суттєво відрізняючись від інших усвідомленою цінністю можливості діяти на основі власних переконань («Воля»). У такий спосіб реалізують принцип відповідальності за власні вчинки та їхні наслідки. Проте в структурі їхньої ціннісної сфери вираженою є індивідуалістична орієнтація (вони не повною мірою усвідомлюють важливість колективістської культури для військової професії). Істотною характеристикою представників цього типу є цілком свідоме ставлення до формування власної стійкості та збереження власного психологічного благополуччя. Проте їм не вистачає «конкретики», яку надає практика, через що учасники вимушені налаштовувати ціннісну сферу як регулятор власної активності на основі загальних уявлень, вибраного загального вектора напрямку свого професійного розвитку, самореалізації. Тому цей тип умовно позначимо як «абстрактний», зважаючи на відсутність навичок практичної реалізації і високий потенціал, який дає «перспективне, векторне бачення» (орієнтація на загальний сенс).

Третій тип об'єднав 17,43 % курсантів від вибірки дослідження. Представники цього типу насамперед відрізняються найбільш негативними очікуваннями щодо перспектив участі в бойових діях і невпевненістю у своїй здатності долати бойові стрес-фактори. Попри досить свідомий підхід до підготовки до бойової служби, зокрема і на основі власного досвіду, курсанти насамперед сумніваються у власній здатності долати негативні переживання, почуваються безпорадними та спантеличеними. Їхні показники інтенсивності симптоматики ПТСР перебільшують нормативні. Учасники не намагаються приховувати наявність певних

суїцидальних думок, використовуючи їх для привернення уваги чи підтримки, проте особливості їхнього спілкування та поведінки через риси дезадаптивності можуть відштовхувати від них інших, не даючи їм змоги долучитися до ресурсу підтримки оточення. Учасники переконані, що пережиті події стали поштовхом для суттєвих змін їхньої особистості, проте не вважають, що це збільшило «силу їхньої особистості» чи відкрило перед ними «нові перспективи». У представників третього типу спостерігаємо певний «розрив» у структурі цінностей. Учасники вважають, що для людей загалом характерним є управління цінностями власної вигоди та прагнення до влади, проте, на відміну від загалу, вони як військові змушені пожертвувати собою заради «добра» інших. Утім, ця «жертвність» не наповнює їхнє життя сенсом, що може бути як наслідком «викреслення себе із майбутнього» (зневірою в можливості пережити війну), симптоматики ПТСР (як «розрив» між минулим і майбутнім), так і інтеріоризованою «жертвністю», яка не мала особистого сенсу (не була власним вибором, а є наслідком ідентифікації з групою військових, в якій має місце ідея «жертвності» («якщо не ми, то хто?», а також не виключено установку «жертви» в негативному сенсі (ідентифікація з «гарматним м'ясом»)). Характерна для представників цього типу структура військових цінностей підтверджує сформовану в них ідентифікацію з військовими як окремою «особливою» частиною суспільства – учасники цієї групи позиціонують себе як такі, що є вірними обов'язку, здатними до дій, що від них вимагаються, та більше за інших є орієнтованими на командну взаємодію і надзусилля під час виконання обов'язку. У представників цього типу «розкол» проявляється і в тому, як вони уявляють роль цінностей у формуванні стійкості. На їхню думку, загал (оточуючі люди) не можуть уникнути страждань, потребують захисту від особливої групи військових, з якими вони себе ідентифікують. Їхня стійкість як військових будується на основі безжального ставлення насамперед до себе, заради добра інших. Утім, уявлення про себе як слабкого, наявність розколу в системі цінностей, поділ на «ми» (особлива) соціальна група) та «вони», відмова собі в майбутньому (зниження осмисленості життя, зниження перспективи тощо), уявлення про власну «жертвність» чи себе як «жертву», зв'язок між стражданнями та відсутністю можливості дій за власним вибором (зокрема і відчуття провини та провини того, хто вижив) є ознакою психологічної (моральної) травми (як окремий вид травми, який може бути у військовослужбовців-учасників бойових дій спільно з ПТСР). Відповідно, цей тип умовно позначено як «психологічно травмований». Зазначимо, що понад 42,1 % представників цього типу – це першокурсники, значна частина яких були учасниками бойових дій, тому, можливо, що згодом (на старших курсах) деяким з них вдасться самотійно чи за допомогою психологічної служби подолати наслідки бойової психологічної травми.

Таким чином, наявні ціннісні типи засвідчують, що сучасна система військової освіти недостатньо приділяє уваги формуванню ціннісної сфери військовослужбовців як регулятора професійної стійкості та протектора психологічного благополуччя. Вона не сприяє формуванню усвідомлення зв'язку між ціннісними переконаннями та вчинками й переживанням їх наслідків, не формує моральну вісь військового фахівця, яка дає змогу офіцеру набувати статус неформального лідера у військовому колективі, мати значний енергетичний потенціал для тривалої підтримки боєздатності (через побудову активності на основі смислової регуляції) та зберігати психологічне благополуччя у складних умовах війни.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на формуванні «моральної осі» особистості офіцера, пов'язуванні ціннісних переконань з поведінкою та наслідками, а також на превентивних стратегіях проти моральної шкоди серед військовослужбовців.

Список використаних джерел

Мацегора, Я. В., Приходько, І. І., & Колесніченко, О. С. (2022). Особливості цінностей військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і закон*, 2(81), 127–138. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/2/81/263826>

Frankfurt, S., & Frazier, P. (2016). A Review of Research on Moral Injury in Combat Veterans. *Military Psychology*, 28(5), 318–330. <http://dx.doi.org/10.1037/mil0000132>

Tedeschi, R., & Calhoun, L. (1996). The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9, 455–471, <https://doi.org/10.1002/jts.2490090305>

Williamson, V., Murphy, D., Stevelink, S. A. M., Allen, S., Jones, E., & Greenberg, N. (2020). The impact of trauma exposure and moral injury on UK military veterans: a qualitative study. *European Journal of Psychotraumatology*, 11(1). <https://doi.org/10.1080/20008198.2019.1704554>

References

Frankfurt, S., & Frazier, P. (2016). A Review of Research on Moral Injury in Combat Veterans. *Military Psychology*, 28(5), 318–330. <http://dx.doi.org/10.1037/mil0000132>

Matsehora, Ya. V., Prykhodko, I. I., & Kolesnichenko, O. S. (2022). *Osoblyvosti tsinnostei viiskovosluzhbovtiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Peculiarities of Values of Servicemen of the National Guard of Ukraine]. *Chest i zakon*, 2(81), 127–138. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/2/81/263826> [in Ukrainian]

Tedeschi, R., & Calhoun, L. (1996). The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9, 455–471, <https://doi.org/10.1002/jts.2490090305>

Williamson, V., Murphy, D., Stevelink, S. A. M., Allen, S., Jones, E., & Greenberg, N. (2020). The impact of trauma exposure and moral injury on UK military veterans: a qualitative study. *European Journal of Psychotraumatology*, 11(1). <https://doi.org/10.1080/20008198.2019.1704554>

Summary

TYPES OF VALUE SPHERE OF MILITARY HIGHER EDUCATION INSTITUTION CADETS IN THE CONTEXT OF RESILIENCE TO COMBAT PSYCHOLOGICAL TRAUMATIZATION

Yevhen Yehorov,

National Academy of the National Guard of Ukraine

Introduction. The full-scale invasion of Ukraine in February 2022 posed new challenges to the psychological support system of the defense forces. The intensity and cruelty of hostilities required new approaches to understanding and strengthening servicemen's resilience to combat psychological traumatization. Previous studies have shown that interiorized values form the highest level of regulation of human activity – the value–meaning level, which provides access to deep psychological and social resources necessary for overcoming stress and trauma. However, the structure of army values within modern Ukrainian military culture remains insufficiently studied, particularly among cadets who are only acquiring the military profession.

Purpose of the article. The purpose of the study is to empirically substantiate the typology of the value sphere of cadets of military higher education institutions (MHEIs) in the context of their resilience to combat psychological traumatization.

Materials and Methods. The research was based on an integrated psychodiagnostic approach developed at the Research Center of Service and Combat Activity of the National Guard of Ukraine. It included the Schwartz Value Survey for assessing general human values, the Janoff-Bulman Basic Beliefs Scale, Hardiness Test, the “Resilience to Combat Psychological Traumatization of Servicemen” method, the “Maladaptivity” express scale, the Mississippi Scale for Combat-Related PTSD, and the Posttraumatic Growth Inventory. The sample comprised 202 cadets (1st–4th year), of which 109 questionnaires were valid for statistical processing. A hierarchical cluster analysis based on five indicators (hardiness, resilience to combat trauma, maladaptation, PTSD severity,

posttraumatic growth) revealed four clusters, three of which were considered typical (56.88 %, 21.10 %, and 17.43 % of the sample).

Results. No significant socio-demographic differences were found among groups, yet certain distinctions were identified. Cadets of the first group demonstrated the highest indices of professional stability and confidence in their career choice; their resilience indicators correspond to normative values. The second group, despite limited practical and combat experience, showed optimism and a strong belief in their potential to overcome professional challenges; they exhibited pronounced autonomy and achievement motivation. The third group was characterized by high PTSD scores, signs of maladaptation, and a specific value pattern combining self-sacrificing attitudes and reduced life meaningfulness.

Value profiling revealed distinct orientations across groups. The first group prioritized security, achievement, and hedonism, indicating a “comfort zone” orientation. The second group emphasized autonomy, achievement, and honesty, forming an “abstract” type focused on moral self-responsibility and independence rather than collective values. The third group exhibited a “flattened” value profile, where power and hedonism dominated, while security was devalued despite high PTSD levels, reflecting inner moral conflict and identity strain.

Correlational analysis showed that in the first group, numerous weak but consistent links between value systems and resilience reflected an ongoing process of value formation and integration into professional identity. In the second group, resilience correlated primarily with life meaningfulness and collective cooperation, indicating reliance on cognitive reflection rather than experience. In the third group, resilience correlated negatively with kindness and positively with physical courage and discipline, while PTSD was associated with moral dissonance and lack of volitional control – features of “moral injury.”

Three types of value spheres were defined: Nominal type (56.9 %) – cadets with normative resilience, confidence in their professional choice, low maladaptation, and socially approved orientations toward safety and comfort; their value system is forming but not yet regulatory. Abstract type (21.1 %) – cadets with limited experience but high moral awareness, self-reliance, and ethical responsibility; they regulate activity through general ideals rather than practical mastery. Psychologically traumatized type (17.4 %) – cadets showing PTSD symptoms, moral conflicts, and reduced life meaning; their identity is marked by a sense of sacrifice and disconnection from future goals.

Conclusions. The study established the existence of three value-based typologies among cadets, reflecting different levels of resilience and moral development. The findings indicate that the current system of military education insufficiently fosters value-based self-regulation and moral grounding as components of psychological resilience. Further research should focus on the formation of the “moral axis” of the officer’s personality, linking value convictions with behavior and consequences, and on preventive strategies against moral injury among servicemen.

Key words: servicemen; MHEI cadets; army values; value-meaning sphere; combat psychological traumatization; posttraumatic growth.